

הרב ישראל דנרוביץ

מכון דרכי שמחה, ערד

בענין נסיונות הבייתוסין להטעות בקידוש החודש

א. תנן בסוף פ"ק דר"ה (כב.) "מי שראה את החודש ואינו יכול להלך מוליכין אותו על החמור אפילו במיטה ואם צודה להן לוקחין בידן מקלות וכו' שעל מהלך לילה ויום מחללין את השבת ויוצאין לעדות החודש, שנאמר אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם במועדם". ממשנה זו אנו למדים שעדי קידוש החודש מותרים לחלל את השבת לצורך הגדת העדות. בין הדברים הנמנים כאן שאף בהם הותר חילול השבת הוא המקרה שיש "צודה להם" ופירושו הוא אם יש אורכים בדרך, שאז מותרים העדים לקחת עמם מקלות ושאר כלי זיין כדי להגן על עצמם.

והמשנה סתמה ולא פירשה מי הם אותם האורכים שממתינים לעדים כדי להטותם מן הדרך. בפשטות ניתן להסביר שהכוונה לליסטים או חיות רעות שהיו מצויים בצידי הדרכים אשר סכנתם היתה מרובה, אולם רש"י לא פירש כן. דז"ל רש"י (בר"ה ואם) "זהבייתוסים והכותים הם היו אורכים להם לעכבם כדי להטעות את החכמים", וכדברי רש"י מפורש גם בבית הבחירה להמאירי.

על דברי רש"י אלו הקשה הגאון הרש"ש בהגהותיו קושיא קשה כברזל. על מניעיהם של הבייתוסין מובא במתניתין בפ"ו דמנחות (סה.) שהיו הבייתוסין אומרים שאין קצירת העומר במוצאי יו"ט אלא במוצאי שבת, לפי דכתיב (ויקרא כ"ג י"א) שזמן הנפת העומר הוא "ממחרת השבת", ודרשו חז"ל בתורה שבעל פה שהכוונה ליו"ט ראשון של פסח, ונקרא שבת לפי שאסור בעשיית מלאכה, ולפי"ז יום הקרבת העומר הוא ביום ט"ז בניסן ואינו תלוי ביום מסוים מימות השבוע. אולם הבייתוסין שכפרו בתורה שבע"פ פירשו דממחרת השבת היינו כמשמעו שהוא יום ראשון בשבת, וסברו שתמיד יש להקריב את העומר ממחרת השבת הראשונה שאחר יו"ט הראשון של פסח. ומהאי טעמא היו עושים הבייתוסין כל טעדי שבאפשרותם כדי להגיע למצב כזה שגם לפי חשבונם של חז"ל יחול יו"ט הראשון של פסח בשבת ותהיה הקרבת העומר ביום ראשון שממחרת השבת.

ולכן באופן שיום ל' אדר היה חל בשבת, אם היו מקדשין את החודש באותו יום, הרי היה יום א' דניסן חל להיות בשבת, וגם יום ט"ו בחודש שהוא יו"ט ראשון של פסח היה חל בשבת, ויום ט"ז בניסן יחול ביום ראשון, הרי שאז לא היו הבייתוסין מפריעים ומנסים לשבש את קידוש החודש, שכן יום הקרבת העומר היה תואם עם שיטתם. אבל מכיון שלא תמיד נראה הירח בזמנו, והיו צריכים לעשות את חודש אדר מלא, ואז היה יום א' בניסן חל ביום ראשון, וכן חג הפסח היה חל ביום ראשון וט"ז בניסן ביום שני, לפיכך במקרה כזה היו

הבייתוסין שוכרין עדי שקר שיעידו שראו את החודש בשבת, כדי להטעות את הב"ד לקדש את ר"ח ניסן בשבת.

נמצא שבאופן שחל ר"ח ניסן בשבת לא היתה לבייתוסין שום סיבה להפריע לחז"ל לקדש את החודש כדת וכדין, שכן בין כך יחול יום ט"ז בניסן ביום ראשון, ודווקא אם ר"ח ניסן היה צריך לחול ביום ראשון, הם היו מנסים להטעות את החכמים שיקדימו את ר"ח לשבת.

ומעתה בואו חשבון ברברי משנתינו. הרי העדים מחללין את השבת מחמת שהם ראו את הירח בליל ל' שחל להיות בשבת, ובאופן כזה הלא יחול ט"ז בניסן ביום ראשון, ואם כן אין לצדוקים כל ענין להפריע להליכת העדים, וכלפי לייא אם הם ימנעו אותם מללכת להעיד הם יגרמו שחודש אדר יתעבר, וט"ז בניסן יחול ביום שני. ולפ"ז מתפלא הרש"ש איך עלתה על דעתו של רש"י לפרש שהבייתוסין הם אלו שיפריעו להליכת העדים בשבת, בעוד שאדרבה הם אלו שמעונינים בעדותם, והוא מניח את קושיתו בתימה רבתי.

ב. ואשר יראה לענ"ד מילתא חדתא בישוב קושיא אלימתא זו, בהקדם מה שידוע שהבייתוסין כפרו למעשה בכל דרשות חז"ל ואין להם אלא דברי בן עמרם המפורשים בתורה שבכתב ממש, ובתורה שבעל פה אין להם כל חלק.

והנה היתר זה שבידינו דמותר לעדים לחלל את השבת ע"מ שיקדשו את החודש בזמנו, אינו מפורש להדיא בתורה, אלא הוא מדרשת חז"ל, וכדמייתנין בריש דברינו דילפינן לה מהא דכתיב (ויקרא כ"ג ד') "אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם במועדם" (וראה ברש"י שם כ"א ב' ד"ה אשר, וברבינו חננאל שם, היאך ילפינן לה מהאי קרא), ולפי האמור לעיל מתבאר שאין הצדוקים מודים בזה, והם סוברים שאסור לעדי הקידוש לחלל את השבת כדי לבוא ולהעיד. ולו יצויר שאפילו חז"ל היו סוברים שאסור לחלל את השבת כדי לבוא ולהעיד, הרי דמשכחת לה גוונא שלפי ראיית הלבנה היה ר"ח צריך לחול ביום השלושים של החודש הקודם, ומכיון שבשבת לא יכלו לבוא להעיד, חל ר"ח ביום השלושים ואחר, אבל לא היה בכך משום שינוי מרצון התורה, כי היינו אומרים שמי שאמר שיקדשו את החודש בזמנו הוא גם אמר שלא יחללו את השבת לכך. וא"כ אף אצל הבייתוסין כך היה הדין, ולמרות שלדעתם רצתה התורה שהקרבת העומר תהיה ביום ראשון ממחרת השבת, מ"מ לדעתם אין עדות החודש דוחה את השבת ואסור לעדים לחלל את השבת כדי לבוא ולהעיד, ולמרות שע"י כך לא יחול ט"ז בניסן ביום ראשון.

ובזה מיושבת קושיית הרש"ש בטוב טעם, דהא דכתב רש"י שהבייתוסין היו אורבים להם לעכבם כדי להטעות את החכמים, הוא לא משום רצונם שיחול יום ט"ז בניסן ביום ראשון שהרי כאן שפיר היה יוצא כן, אלא בגלל שסברו שאסור לחלל את השבת, וארבו להם למונעם לילך כדי להטעות את חכמים שסברו שמותר לחלל את השבת.

ג. והנה יסוד דברינו שהבייתוסין מיאנו בכל דרשות חז"ל, ואפילו באותן שמגיעין להקל וכגון ההיא דהכא דשרי לחלל שבת, תליא באשלי רברבי ובפלוגתא דקמאי, דשיטת התוס' היא שרק אותן דרשות חז"ל שבאו להחמיר לא סבירא להו אבל הסכימו עם הקולות שדרשו חז"ל, וכן מבואר להדיא ממה שהקשו התוס' (ר"ה כב: ד"ה להטעות) על מה שהבייתוסין היו מקלקלין החדשים כדי שיחול ט"ז בניסן כרצונם, הלא עי"ז הם היו מתקלקלין שלא יחול הפסח בזמנו, ותירצו שלא חששו לזה משום דדרשו אתם ואפילו מזידין. וכן מוכח ממה שכתבו (גיטין כה. ד"ה שני, וביזמא נה: ד"ה הלוקח): "סומכין כותים אהא דדרשינן בב"מ (פח:) ואכלת ולא מוכר".

אולם הריטב"א פליג וסבירא ליה שהבייתוסין לא קבלו דרשות חז"ל אפילו להקל, וכמבואר בדבריו (מו"ק ה: ד"ה פרעות) שלשיטתם גם ספק טומאה ברה"ר טמא ונזהרים להחמיר בזה להיפך מדרשת חז"ל. (וכבר הראה למחלוקת זו המהרש"ם מברעזאן בהגהותיו על הש"ס בגיטין ובר"ה שם, וראה בהגהות ליקוטי שלמה ע"ד התוס' בר"ה, ועי' גם בפנ"י שכתב שדכרי התוס' שהכותים דרשו אתם ואפי' מזידין הוא דוחק, ויעו"ע בשו"ת אגרות משה יו"ד א' סי' ר"ל ענף ח' ד"ה ואין להקשות). וצריכים אנו לומר דרש"י אזיל בשיטת הריטב"א, שאף להקל לא קבלו את דרשות חז"ל, ולכן סברו שאסור לחלל את השבת לצורך הגדת עדות החודש. אולם התוס' דפליגי וסוברים דשפיר קבלו את אותן הדרשות שלהקל באו, יבארו שאכן הבייתוסין לא הפריעו לעדי החודש, וצודה דמתניתין היינו ליסטים וחיות רעות שבדרך, ודו"ק.

ד. עוד היה נראה לענ"ד לענות על קושית הרש"ש, בהקדם קושית הטורי אבן (ר"ה כב: ד"ה להטעות) על דברי רש"י שפירש דהטעית הבייתוסין היתה, שאם יום ל' אדר היה חל בשבת ולא נראה החודש בזמנו, היו שוכרין עדי שקר לומר שר"ח ניסן חל בשבת, והקשה מהא דאיתא (שם יט:) דשלחו ליה למר עוקבא שכל אדר הסמוך לניסן לעולם חסר, וא"כ אפילו לא נראה החודש בזמנו מקדשין אותו, ומה שייך שהבייתוסין יטעו. ותירץ הטו"א דלפי שיטה זו ששלחו למר עוקבא צריך לומר שמה שהטעו את חכמי ישראל אכן לא היה עקב שיטתם המסולפת בדבר קביעות יום ט"ז בניסן, שכן בזה קידשו החודש באופן שהתאים לדעתם שהרי אדר הסמוך לניסן לעולם חסר, אלא מה שהטעו היה בשאר החדשים ומבלי כל תועלת אלא משנאתם גרידא.

ולפי"ז מתורצים דברי רש"י מקושית הרש"ש, דלעולם בחודש אדר לא היו העדים היוצאים להעיד צריכים להתיירא מפני הבייתוסין, שכן גם הם חפצו שיהיה ר"ח ניסן בשבת, אולם רש"י קאי על שאר החדשים, שאז היו הבייתוסין אורבים לעדים רק בגלל שנאתם העיוורת לחז"ל ולהולכים בדרכם.

ה. עוד היה נראה לענ"ד בנידון זה, וכעין התירוץ הקודם. דהנה בפשטות אנו יודעים שענין הטעית הבייתוסין היה רק בר"ח ניסן וכדי שיחול יום ט"ז בניסן לפי שיטתם. אולם כבר נתבאר שאף בשאר החדשים חפשו להטעותם ומשום שנאתם לחז"ל וכדברי הטו"א, ואפשר להוסיף דהא דרצו להטעות בשאר

החדשים לא היה משום שנאה גרידא, אלא שגם בזה היה להם ענין ע"פ דעתם ושיטתם המסולפת.

ויבואר בהקדם קושי' התוס' שהבאנו לעיל, מה היו מרויחים במה שהטעו לב"ד בקידוש החודש, הלא הם מקלקלים לעצמם בזה לגבי זמני המועדות, שהרי בכך לא יחולו החגים בזמנם הנכון גם לפי דעתם. והפני יהושע לא ניחא ליה בתירוץ התוס' לומר שהם דרשו אתם ואפי' מזידין, ולכן ביאר דלעולם לא סבירא להו כלל דרשות חז"ל, וגם אינם סוברים כהדרשה דכזה ראה וקדש תליא דווקא בראיה, אלא משמע להו דקביעות החדשים היא לפי המולד של כ"ט י"ב תשצ"ג, שבו הלבנה מתחדשת. ומצינן למימר דלפי המולד היה חל יום ט"ז בניסן אחר השבת, ולפי שחכמים קובעים לפי הראיה, שכרו הם עדי שקר להטעות את החכמים, ונמצא שלפי דעתם עשו את כל המועדות בזמנם. ומוסיף הפנ"י דהשתא דאתינן להכי איכא למימר שהיה להבייתוסין ענין להטעות את החכמים אף בשאר חדשי השנה, כדי שיוקבע ביום המולד ולא ע"פ הראיה.

ובזה מתורצת קושית הרש"ש, שדברי רש"י לא קאי ביום ל' של חודש אדר שחל בשבת, שאז באמת הבייתוסין לא הפריעו, אלא איירי בשאר חדשים שבהם הראיה לא תאמה עם זמן המולד, ואז היו אורבים לעדי הראיה למונעם לילך כדי שיתקדש החודש לפי שיטתם.

ואפשר להוסיף שיתכן שבאם לפי המולד לא היה חל יום ט"ז בניסן להיות אחר השבת, היו הבייתוסין מעדיפים לשיטתם שחג הפסח יהיה בזמנו מאשר שהעומר יהיה בזמנו, וא"כ איכא לאוקמי דברי רש"י אפילו אם יום ל' של אדר חל להיות בשבת, ואף שאם יתקדש אותו היום יחול ט"ז בניסן לפי שיטתם, מ"מ אם זה לא היה תואם עם זמן המולד הם היו מעדיפים שלא יהיה ר"ח ביום זה וכמו שנתבאר, ולכן הם היו אורבים לעדים למנוע אותם מלהעיד, ודו"ק.

ו. עוד היה נראה לענ"ד בישוב קושית הרש"ש, דלעולם מה שמנעו הבייתוסין את העדים מללכת בשבת להעיד היה משום דעתם בענין קביעות ט"ז ניסן ביום ראשון [ולא משום הטעמים שהזכרנו שנחלקו ע"ד היתר ההליכה, או השנאה לחז"ל או שסברו שקידוש החודש תליא בזמן המולד], ואה"נ בחודש אדר שחל ל' אדר בשבת אין להם כל סיבה למונעם מלילך, וכפי דאסברה לן הרש"ש שאם יתקדש החודש בשבת יחול ט"ז בניסן לפי רצונם של הבייתוסין, אלא דהכא איירי בחדשים אחרים של השנה.

ויבואר בהקדם דברי הירושלמי במס' ר"ה (פ"ב ה"א, דף יא:) אהא דתנן התם שמשקלקלו הבייתוסין לשכור עדי שקר התקינו שלא יהיו מקבלין עדות אלא מן המכירין, ופריך עלה דאם קלקול הבייתוסין הוא רק משום חפצם שיחול א' ניסן בשבת, היה ראוי לומר שרק בעדות חודש ניסן יקבלו עדות מן המכירין ולא בשאר החדשים שאין צריך לחשוש לכך. ומתרג' הירושלמי שכבר בחדשים הקודמים לאדר הם היו שוכרים עדי שקר, כדי שבאדר יוכלו לקדש את חודש ניסן כרצונם, וכגון שאם חל ל' שבט ביום ששי היו שוכרין עליו לקדשו וכדי שיהיה יום ל' אדר בשבת ואז יוכלו לשכור שוב עדי שקר ולעשותו

ר"ח ניסן. (ויעויין שם בירושלמי שממשיך להקשות דא"כ לא נקבל עדים אלא מן המכירים רק באופן שאכן יצא עפ"ז שיחול ט"ז בניסן בשבת ולא בשאר האופנים, ומשני דגזרו זה מפני זה. ויש להעיר שדברי הירושלמי אלו אינם תואמים עם סברות גדולי האחרונים שהבאנו דבריהם לעיל, שאם אכן היו חפצים להטעות את חז"ל מפני שנאתם או שרצו שיקדשו החודש לפי זמן המולד, לא היו צריכים להגיע לתירוצים שבירושלמי, ואכ"מ.)

ועלה בידינו מדברי הירושלמי שכבר בחדשים הקודמים לחודש אדר היו הבייתוסין רואים את הנולד ותועבות בלבם לחרוש מזימות רשע להטעות את חכמים. וא"כ שפיר איכא למימר דישנא חדשים שאם העדים ילכו בשבת לקדש את החודש, הרי שזה יגרום שלעתיד בחודש אדר הם לא יוכלו לשכור עדי שקר שיעידו כרצונם, ומהאי טעמא היו הבייתוסין מונעין את העדים מללכת להעיד, וסרה קושית הרש"ש.

הרב מרדכי לייטנער

לונדון

ישוב מנהג העולם בנוסח הקידוש בליל שבת

כתוב בטור או"ח (סימן רע"א ס"י) וז"ל ומקדש על כוס מלא יין וכו' ויאחזנו בימינו ויאמר ויכולו וכו', ובדרכי משה (שם אות ט') מוסיף וז"ל וכבר כתבתי דמנהגינו להתחיל יום הששי ולעמוד בו קצת, והוא כמו שכתב בהג"ה (או"ח סי' רע"א ס"י) כי מתחילין יום הששי ויכולו השמים, ונרמז השם בר"ת.

וכתב הלבוש וכן כתב בספר עולת שבת (הובא בספר פתחי עולם ומטעמי השלחן) וכשמתחיל שמעתי שיתחיל בנחת לומר "ויהי ערב ויהי בוקר", כדי שלא לחלק הפסוק לשנים, משום דכל פסוקא דלא פסקא משה אנן לא פסקינן.

והנה ראיתי בספר עיון תפלה שהקשה, מה הועילו בתקנתם שמתחילין הקידוש בתיבות "ויהי ערב ויהי בוקר", הלא התיבות הללו הם ג"כ באמצע הפסוק, שהרי הפסוק מתחיל (בראשית א' ל"א) וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי, והוא כתב שבאמת צריכין להתחיל הקידוש מתחלת הפסוק דוירא אלקים את כל אשר עשה וכו'. [ומצא העיון תפלה בזה רמז נאה בדברי הפייטן (בזמירות של ליל שבת בפיוט כל מקדש שביעי) טהורים יירשוה ויקדשוה במאמר כל אשר עשה, והכוונה שבעשרה מאמרות נברא העולם, והמאמר העשירי מתחיל מן ויאמר אלקים הנה נתתי וכו' ומסיים וירא אלקים את כל אשר עשה וכו', לכן אמר "טהורים" (היינו כלל ישראל שהם טהורים) יירשוה (היינו שהם יורשים את השבת) ויקדשוה (היינו שהם מקדשים אותה בקידוש היום) במאמר כל אשר עשה